

УДК 7.012.001

В.В. ОСАДЧИЙ,

*аспірант кафедри психології, педагогіки і філософії Кременчуцького національного
університету імені Михайла Остроградського*

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ДИЗАЙНУ ЯК НАУКИ

Розглянуто особливості історичного розвитку дизайну та чинники, що його зумовили: культура, особливості природного середовища, економічні, політичні особливості суспільства, рівень розвитку науки та технологій тощо. Досліджено особливості розвитку дизайнерської освіти в Україні. Викремлено методичні принципи побудови дизайнерського проекту та їх роль у формування мобільності майбутнього фахівця.

Ключові слова: дизайн, освіта, потреби, творчість, культура, функціональність.

Постановка проблеми. Сучасний дизайн є однією з найбільш затребуваних професій, однак, у той же час, він виступає найбільш динамічним, мінливим та швидкоплинним фахом. Проблема підготовки фахівця, здатного до ефективної творчої праці, у мінливих умовах є актуальною. З метою пошуку засобів навчання, здатних задовольнити даний попит, ми пропонуємо звернутись до факторів, що історично зумовили розвиток дизайну як науки і привели його до сучасного розуміння.

Аналіз останніх досліджень. Науково-теоретичні засади формування дизайну як науки розкрито у працях Л. Безмоздіна, О. Бойчук, М. Воронова, О. Генісаретського, В. Даниленко, О. Дем'янчук, Л. Оршанського, В. Папанек, В. Прусак, В. Сидоренко, А. Чебикіна, О. Фурса та ін. Теорію і практику дизайнерської освіти досліджували В. Бутенко, Г. Гребенюк, О. Олексюк, В. Орлов, О. Отич, В. Радкевич, О. Ростовський, О. Рудницька, В. Тименко, О. Шевнюк та інші.

Формулювання мети. Метою статті є визначення чинників, що обумовлюють розвиток дизайну та його трансформацію; дослідження, як змінюються вимоги суспільства до дизайнера як фахівця; виявлення, яким чином сучасна дизайнерська освіта вищої школи забезпечує відповідність дизайнера-фахівця мінливим вимогам сучасності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Витоки потреби людини прикрашати та вдосконалювати оточуюче середовище сягають ще кам'яного віку. На найдавніших палеолітичних стоянках археологи знаходять предмети, які могли використовуватися тільки як прикраси. Так відомі верхньопалеолітичні погребіння, де голови похованих прикрашала кістяна діадема, на шиї було намисто і фігурка птаха, що летить, вирізані з бивня мамонта, на грудях – бляха, прикрашена зображеннями змії. Не менш цікавим є той факт, що перші керамічні вироби, які були зліплені вручну, були грубими та погано і нерівно обпалені, вже мали прикраси з простого орнаменту у вигляді заглиблень, ямок або ялинок [3]. З розвитком людства потреба поєднання функціональності та краси тільки збільшувалась, проникаючи у все більше сфер життя людини.

Наближене до сучасного поняття дизайну виникло з початком індустріальної епохи. Спираючись на дані Оксфордського словника [6], ми можемо прослідкувати поступову трансформацію та звужування даного терміна (рис. 1). Якщо на початку дизайн уявлявся як загальне поняття планування або навіть як головна ідея твору, що була навіяна митцю Богом [1], то за півтора століття відбувся перехід розуміння дизайну з сфери творчості у інженерно-технічну.

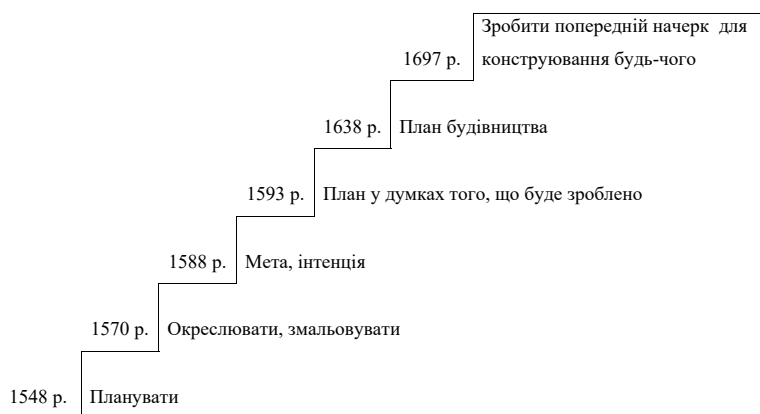

Рис. 1. Трансформація поняття дизайн у Новий Час

Різноманітність сучасного розуміння дизайну є відображенням його багатогранної сутності. Дизайн розуміється як вид мистецтва, що поєднує в собі технічні прийоми (проекування, конструювання) і декоративні ефекти; це творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем, орієнтованого на досягнення найбільш повної відповідності створюваних об'єктів і середовища в цілому можливостям, потребам людини як утилітарним, так і естетичним [1]. У той же час дизайн – проектна діяльність з розробки промислових виробів з високими споживчими властивостями й естетичними якостями, з формування гармонійного предметного середовища житлової, виробничої і соціально-культурних сфер [4]; це суворо оформлений спосіб вирішення завдання, що має безліч, часто нескінченне число рішень, і задовольняє всім поставленим спочатку цілям [1].

Отже, дизайн одночасно є і мистецтвом, і інженерним конструюванням, процесом, результатом та методом.

Дизайн є засобом поєднання потреби людини у будь-чому через культуру людства. Таким чином, культурна спадщина, традиції, обряди, звичаї, релігія тощо та особливості природного навколишнього середовища обумовлюють форму та зміст побудови людиною свого власного, штучного навколишнього середовища. Так, наявність частих землетрусів та цунамі у поєднанні з традицією «тримати обличчя», ставити групове вище за індивідуальне – обумовило особливості будови внутрішніх стін у класичних будинках Японії. Спекотне сонце та шанобливе ставлення до санітарії відіграло велику роль у виникненні кікладського стилю архітектури на островах Греції.

На Україні природно-кліматичні умови та культура також мали яскраве відображення у дизайні архітектури. Так на Гуцульщині гірський ландшафт та віддаленість поселень зумовили появу ґражд, замкнутого типу житла, де господарські приміщення блокувались між собою, утворюючи невелику, але надійну фортецю, яка захищала не лише від холодних вітрів та снігових заметів, а й від «непроханих гостей». В той же час для південних та центральних регіонів України були більш характерні подвір'я вільної забудови, коли житлове приміщення будувалось окремо від господарських, а розташування останніх було обумовлено особистими потребами господаря.

Соціальні події мають значний вплив на розвиток суспільства. Яскравим прикладом такої дії є «темне середньовіччя», коли розпад Римської Імперії призвів до застосування церквою (як єдиною силою що була здатна об'єднати Європу) жорсткого контролю над громадським життям з метою втримати владу будь-якою ціною, в тому числі і придушенням наукового розвитку поза своїми стінами. Адже монополізація освіти дозволяла церкві спрямовувати розвиток суспільства в потрібний їй бік.

Рівень розвитку науки та технологій, соціальні та політичні події опосередковано впливають на побут людини, тобто і на потребу у певному рівні дизайну як організації середовища.

Для України політичні особливості історичного розвитку країни мали значний вплив на напрямок розвитку дизайну. Так, наприкінці XVIII століття територія України була розділена

між Австрійською і Російською імперіями. Відповідно розвиток культурного життя українців був підпорядкованим цим двом центрам, адже українська молодь прагнула до навчання та впровадження у життя знань, здобутих на теренах столиць імперій. Багато українських митців відомі світу як російські, польські та австро-угорські.

Утворення Радянського Союзу також значно вплинуло на розвиток дизайну та дизайнерської освіти, звузивши його творчу складову, перетворивши митців на конструкторів. Цьому сприяло декілька факторів, які у різні часи мали домінуючий вплив. Так, жорстка комуністична політика передбачала мінімізацію витрат на все, що не сприяло її розвитку; потреба у швидкій відбудові країни після Другої світової війни обумовлювала перевагу кількісного над якісним; масовий контроль партії над громадським життям суспільства створював багато перешкод для творчого розвитку.

У Радянському Союзі професія дизайнера розглядалась як суто технічна, її художня складова була мінімізована, мистецтво зводилося до простого застосування стандартного набору прикрас та розробки вигляду виробу у єдиному стилі, що був заздалегідь означений «планом».

Розуміння дизайну як просте прикрашання або лише як ергономічне конструювання є вузьким та обмеженим. Доказ цього ми можемо побачити у тому як розвивалась дизайнерська освіта в Україні, оскільки саме освітні установи покликани забезпечити людство якісними фахівцями та науковим розвитком сфери. Спираючись на дані табл. 1, ми можемо зазначити що:

- по-перше, дизайнерська освіта в Україні зароджувалась на теренах найстаріших вищих навчальних закладів, що мають міцну наукову та педагогічну базу;
- по-друге, дизайнерські спеціальності відкривались майже одночасно як у суто художніх вищих навчальних закладах, так і у технічних та політехнічних. Ми вважаємо, що це відображає дуалізм рушійної сили, що формує розвиток дизайну як науки: потреби у прекрасному та одночасно потреби у функціональності та ергономічності.

Таблиця 1

Витоки дизайнерської освіти в Україні

Місто	ВНЗ, на базі якого здійснюється підготовка дизайнерської освіти		Початок розвитку дизайнерського напрямку	Сучасні дизайнерські напрями підготовки
	ВНЗ	Рік заснування		
Львів	Національний університет «Львівська політехніка»	1816	1844 р. Відкрито архітектурний факультет	Дизайн; дизайн архітектурного середовища;
	Національний лісотехнічний університет	1874	1945 р. Створено інститут деревооброблювальних технологій і дизайну	Дизайн
	Львівська національна академія мистецтв	1876	1947 р. створення кафедри дизайн середовища	Дизайн костюма; дизайн інтер'єру; графічний дизайн
Київ	Національний технічний університет «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».	1896	1989 р. До структури університету увійшов поліграфічний факультет	Нанотехнології та комп'ютерний дизайн матеріалів; інженерний дизайн; образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
	Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука	1900	1940 р. Засноване Республіканське художньо-промислове училище	Графічний дизайн; дизайн середовища; промисловий дизайн
	Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури	1917	1917 р. Створення архітектурного факультету; 1930 р. перепрофілювання у факультети художнього оформлення пролетарського побуту та скульптурного оформлення соціалістичних міст	Графіка (графічний дизайн); художник-графік-дизайнер; архітектор

Місто	ВНЗ, на базі якого здійснюється підготовка дизайнерської освіти		Початок розвитку дизайнерського напрямку	Сучасні дизайнерські напрями підготовки
	ВНЗ	Рік заснування		
Харків	Харківська державна академія дизайну і мистецтв	1768	1962 р. Відкрито факультет «Промислове мистецтво»	Промисловий дизайн; графічний дизайн; дизайн інтер'єру; дизайн тканин та одягу

Людина завжди прагнула до прекрасного. Як зазначалося вище, мистецтво виникло ще на теренах кам'яного віку і супроводжувало людство протягом усього його довгого шляху розвитку. Потяг до краси проявляється і в тому, як господиня намагається зліпити однакові, гарненькі вареники, і в тому, як прикрашає себе та свій дім. Естетична насолода – це специфічне переживання людиною духовного задоволення, захоплення, радості при сприйнятті естетичних і художніх цінностей [5].

У той же час людина – жива істота, і фізіологічні потреби, такі як сон, їжа, безпека тощо, є первинними. Тому дизайн як конструювання людина використовувала ще на зорі свого виникнення, створюючи перші засоби праці, будуючи перші будинки, ліплячи перший посуд. Життя не любить марних витрат, тому потреба витратити якомога менше ресурсів, отримуючи при цьому максимальну ефективність, є другою рушійною силою у розвитку дизайну.

Прикладом роботи цієї сили може стати такий звичний сьогодні прилад як кавоварка. Перше обладнання для приготування кави збереглося дотепер – звичайна металева або керамічна турка. Принцип приготування кави у ній досить простий, проте він потребує доволі багато часу і уваги. Проривом стала винайдена паризьким архієпископом Жан-Батистом де Беллуа-Морангль (Jean-Baptiste de Belloy-Morangle) крапельна кавоварка у 1800 році, проте і вона мала безліч недоліків. Подальше вдосконалення кавоварок відбувалось завдяки зусиллям різних інженерів, що намагались вдосконалити як окремі частини кавового обладнання (заміна спирту на керосин, багаторазове проходження води крізь фільтр тощо), так і принцип заварювання кави в цілому.

Історія розвитку процесу заварювання кави є найповнішим відображенням сутності дизайну, адже вона призвела до появи, з одного боку, повністю автоматизованих кавоматів, а з іншого – до переходу цього процесу у вид мистецтва, у якому бариста є творцем, що здатен насолодити одночасно декілька відчуттів людини, перетворити процес заварювання на шоу, а саму чашку кави на шедевр.

На початку зародження дизайну як науки художники відчували гостру потребу у впровадженні мистецтва у промислове виробництво. Англійський державний діяч, художник-прикладник сер Генрі Коул одним з перших привернув увагу до проблем необхідності зміни світогляду при переході від ремісничого до машинного виготовлення предметного середовища життєдіяльності людини. У 1845 році ним був запропонований термін «промислове мистецтво» [2]. Перша Всесвітня промислова виставка 1851 в Лондоні, одним з ініціаторів і організаторів якої був і Г. Коул, до кінця загострила культурні проблеми взаємодії людини з предметним середовищем, мистецтва (художньої діяльності) - з технікою (інженерним проектуванням).

Таким чином, можна зазначити, що на розвиток та становлення дизайну впливають дві глибинні потреби людства як основні рушійні сили та три чинники, що обумовлюють особливості прояву дизайну (рис. 2), а саме:

- потреба суспільства у прекрасному, особливості розуміння краси;
- потреба суспільства у ефективному, економічному засобі;

та чинники:

- культурна спадщина суспільства;
- особливості природного середовища;
- економічні, політичні особливості суспільства та рівень розвитку науки і технологій.

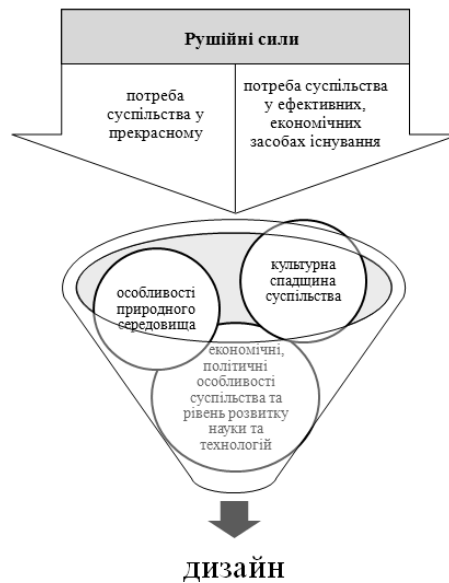

Рис. 2 – Фактори впливу на формування особливостей дизайну

По-третє, узагальнюючи дані табл. 1, ми зазначаємо, що велика кількість спеціалізацій сучасного дизайну представлена трьома загальними напрямками:

1. Дизайн промислових виробів.
2. Графічний дизайн.
3. Дизайн середовища.

Такий поділ обумовлений потребами суспільства. Так, дизайн промислових виробів охоплює промислово та побутову техніку, меблі, одяг, посуд, речі повсякденного вжитку тощо; об'єктом графічного дизайну переважно є інформаційна сфера, поліграфічна продукція та web-дизайн; дизайн середовища охоплює інтер'єр, екстер'єр та ландшафт.

Незважаючи на існування багатьох спеціалізацій дизайну, адже він присутній майже в усіх сферах людського життя, існує єдиний фундамент, на який спирається дизайнер у своїй роботі – це методичні принципи побудови дизайнерського проекту:

Затребуваність – виявлення споживчих потреб є необхідною складовою розробки дизайнерського проекту. Без визначення, що саме необхідно людям, неможливо створити якісний, функціональний продукт, який буде здатен задовольнити попит.

Стилізація – перетворення реалістичного зображення у виразний і емоційний об'єкт. Стилізація дозволяє зробити дизайнерський об'єкт зрозумілим та одночасно відобразити його суть.

Композиційність. Використання законів композиції дозволяє пов'язати форму та зміст, проявити внутрішнє через зовнішнє, забезпечити цілісність форми дизайнерського об'єкта.

Дизайнерський аналіз та синтез дозволяє дослідити об'єкт проектування, виявити, що є незадовільного у прототипі й аналогах, узагальнити знання про властивості об'єкта, осмислити взаємовідносини його складових та досягти цілісного уявлення про новий дизайнерський об'єкт.

Послідовність та єдність. Робота над дизайнерським проектом потребує дотримання певної черговості його етапів. Це дозволяє забезпечити цілісність проекту та врахувати особливості взаємовпливу його окремих елементів.

Врахування психологічних особливостей сприйняття людини дозволяє ефективно керувати емоційною сферою людини, насичувати її.

Ергономічність та функціональність дозволяє створити максимально ефективний продукт, здатний задовольнити найвибагливішого споживача.

Спирання на методичні принципи побудови дизайнерського проекту дозволяє майбутнім дизайнерам із самого початку навчання бути спрямованим на мобільність та постій-

не врахування динамічності сучасного суспільства. Зазначимо, що дані принципи виступають основою, базою, на яку дизайнер накладає процес творіння, мистецтво. Таким чином, відбувається динамічне поєднання конструкторських та мистецьких складових дизайну.

Висновки. Отже, дизайн як наука виник під впливом особливостей потреб суспільства. Його розвиток був обумовлений дією двох рушійних сил – потребою людства у прекрасному та потребою у ефективних засобах. Крім того, на формування дизайну впливають такі фактори, як культурна спадщина, особливості природного середовища, економічні, політичні особливості суспільства, рівень розвитку науки та технологій тощо. Дані чинники також мали значний вплив і на дизайнерську освіту в Україні, вони обумовлювали напрям її розвитку та втілення у практику.

Відоображаючи дуальність рушійних сил дизайну, дизайнерська освіта розвивалась одночасно на базі художніх та технічних найстаріших вищих навчальних закладах, навіть за умови їх знаходження в одному місті. Таке становище зберігається і до тепер.

В той же час ми стверджуємо, що збереження дуальності дизайну за умови накладання творчої складової на технічну дозволяє зберегти мобільність та динамічний розвиток науки.

Перспективою подальших досліджень є розробка, аналіз та впровадження методології поєднання технічної та художньої складової дизайну.

Список використаних джерел

1. Коротаева В.С. Классификация дефиниций дизайна / В. С. Коротаева // Креативные основы художественного образования: материалы Международной научно-практической конференции, Екатеринбург, 22–23 марта 2012 г. – Екатеринбург: ФГАОУ ВПО «Рос. гос. проф.-пед. ун-т», 2012, – С. 35–45.
2. Макович В. Дмитрий Сурский: «Наша профессия универсальна» / В. Макович // Автобизнес – weekly. – 2003. – № 1 (347), 9 января.
3. Мартынов А.И. Археология: учеб. для бакалавров / А.И. Мартынов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Москва: Юрайт, 2013. – 460 с.
4. Минервин Т.Б. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник / Т.Б. Минервин, В.Т. Шимко, А.В. Ефимов и др.; под. общ. ред. Г.Б. Минервина и В.Т. Шимко. – М.: Архитектура-С, 2004, – 288 с.
5. Сиявський В.В. Психологічний словник / В.В. Сиявський, О.П. Сергеєнкова; за ред. Н.А. Побірченко. – К. : Наук. світ, 2007. – 274 с.
6. Фурса О. О. Художньо-естетична та економічна детермінованість розвитку дизайн-освіти / О.О. Фурса // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент : зб. наук. праць. Серія: Педагогічні науки. – К. : МІХМД, 2010. – Вип. 5. – С. 5–14.

References

1. Korotaeva, V.S. (2012). *Klassifikatsiia definityi dizaina* [Classification of design definitions]. *Kreativnye osnovy khudozhestvennoho obrazovaniia* [Creative foundations of art education]. Ekaterinburg, FGAOU VPO "Ros. hos. prof.-ped. un-t" Publ., pp. 35-45 (In Russian).
2. Makovich, V. (2003). *Dmitrii Surskii: "Nasha professiia universalna"* Dmitry Sursky: "Our profession is universal". *Avtobiznes – weekly* [Auto business – weekly], no. 1 (347). (In Russian).
3. Martynov, A.I. (2013). *Arkheologiya: 2-he izd., pererab. i dop.* [Archaeology: 2nd ed., rev. and add.]. Moskva, Iurait Publ., 460 p. (In Russian).
4. Minervin, T.B., Shimko, V.T. & Efimov, A.V. In T.B. Minervin & V.T. Shimko (Eds.). (2004). *Dizain. Illiustrirovannyi slovar-spravochnik* [Design. Illustrated Dictionary-Directory]. Moskva, Arkhitektura-S Publ. 288 p. (In Russian).
5. Syniavskii, V.V. & Serhienkova, O.P. In N.A. Pobirchenko (Ed.). (2007). *Psykhologichnyi slovnyk* [Dictionary of psychology]. Kyiv, Naukovyi svit Publ., 274 p. (In Ukrainian).
6. Fursa, O.O. (2010). *Khudozhno-estetychna ta ekonomichna determinovanist rozvytku dizain-osvity* [Aesthetic and economic determinism of development in design education]. *Mystetska osvita: zmist, tekhnolohii, menezhment. Pedagogichni nauky* [Art education: content, technology, management. Pedagogical Science]. Kyiv. MlKhMD Publ., issue 5, pp. 5-14 (In Ukrainian).

Рассмотрены особенности исторического развития дизайна и обусловившие его факторы: культура, особенности природной среды, экономические, политические особенности общества, уровень развития науки и технологий и т. п. Исследованы особенности развития дизайнерского образования в Украине. Определены методические принципы построения дизайнерского проекта и их роль в формировании мобильности будущего специалиста.

Ключевые слова: дизайн, образование, потребности, творчество, культура, функциональность.

The features of historical development of design and factors which affect it, namely culture, features of natural environment, economic and political features of society, the level of development of science and technologies, etc., have been considered. The features of development of design education in Ukraine have been researched. The methodological principles of implementing a design project and their role in formation of mobility of future specialists have been distinguished.

Key words: design, education, needs, art, culture, functionality.

Одержано 3.03.2017.